

לאברהם

ויקראו לפניו אברהם (בראשית מא, מג)
”זה יוסף שהוא אב בחכמה” (רש”י)

מתורתו ומשנתו של
שר התורה הגאון הקדוש
רבי יוסף ענגיל זצ”ל

חג הסוכות תשפ”ו • שנה ה' - גליון רמ”ד • מכון ”אוהבי תורה” להוצאת ספרי רבינו זי”ע

תפארת יוסף

פנינים בעניני חג הסוכות

סכך

פסול סכך בדבר הראוי לקבל טומאה

סוכה (יא), כל שהוא מקבל טומאה וכו', אין מסככין בו.

במהרי”ל הלכות סוכה (אות ז) כתוב וז”ל: אמר מהר”י סג”ל, כל דבר המקבל טומאה אסור לסכך בו, לכן יזהר כל אדם שלא להניח סולם או שברי כלים של ספסלים כו' על הסכך כו', דחיישין שמא נטמאו במדרס. ופעם אחת ראה מהר”י סג”ל על הסוכה עץ, והיה בראשו מחושק בברזל, וצוה להסירו, דשברי כלי הוא, ושמא נטמא, עכ”ל.

ונראה, דמה שכתב 'שמא נטמא' אינו מדברי מהר”ל, רק דברי הותב הם דכתב כן מדעתא דנפשיה, והם טעות, דרחוק לומר דמהרי”ל טעמא דקרא קדרש, דפסיל לסכך בדבר המקבל טומאה הווא מחשש שמא נטמא ואין ראוי שיהיה הסכך דבר טמא, דלא דרשין טעמא דקרא, וברור דאפילו ידוע וודאי שלא נטמא גם כן פסול לסכך, דרק בראוי לקבל טומאה תליא מילתא, וזה פשוט.

להכשיר סוכה בלי לעשות מעשה בסכך עצמו

בסוכה (ג-ד), היתה גבוהה מעשרים אמה, ובא למעטה בכרים וכסתות, לא הוי מיעוט וכו', תבן ובטלו הוי מיעוט.

עיין ספר חידושי גור אריה למהר”ל מפראג ז”ל עירובין (ב. ד”ה מ”ש) דהקשה, דמאי מהני מיעוט מלמטה שמגביה הקרקע, הא אין זה מעשה בסכך, והוי ליה 'תעשה' (דברים טז, יג) - ולא מן העשוי (ראה סוכה יא).

ותירץ וז”ל: ואין זה קושיא, דאין זה דומה לשאר פסול, דכשסיככה במחובר אין עליו שם סכך לגמרי, ולכן הוי תעשה ולא מן העשוי (ראה שם), אבל פסול כזה שהוא למעלה מעשרים - אינו רק דלא שלטא ביה עינא (ראה שם ב.), ולכן לא שייך בזה תעשה ולא מן העשוי כו'. וכך הוא לישראל דמתניתין (שם), סוכה שהיא גבוה למעלה מעשרים, אם כן הוי שם 'סוכה' עליו, אף על גב שהוא גבוה למעלה מעשרים, עכ”ל ז”ל.

ולכאורה לסברת רש”י סוכה (ז. ד”ה תחתונה) דלמעלה מעשרים חשיב סכך פסול, אם כן הדרא קושית הגור אריה לדוכתה.

ועיין עוד שו”ת מהר”ם בר ברוך (דפוס פראג סימן קפב) שכתב, סוכה שנעשית תחת הגג, והסירו הגג אחר כך, לית ביה משום תעשה ולא מן העשוי. וכתב על זה וז”ל: וראיה מהא דאמר (סוכה ב' ע”א) סוכה שהיא גבוה למעלה מעשרים אמה ימעט, דהיינו כי האי גוונא לא אמרינן לסלק הסוכה והסכך קודם שיסיר הגג מעליה, עכ”ל.

וצריך עיון, דהא במשנה תנן 'פסול' ולא 'מעט'. ונראה, דמה שכתוב בשני חצאי עיגול סוכה ב' ע”א, הוא טעות, וצריך לומר ג' ב' או ד' א'. והכוונה אהך

פנינים בעניני מצוות חג הסוכות בהלכה ואגדה

~ מתוך: אוצרות יוסף חידושי יורה דעה; דרשות; גליוני הש”ס ~

סוכה

ניגוד עבודה זרה קרוי 'סוכה' ♦ טעם

ש'בל תאחר' תלוי דווקא בסוכות

בערכין (לב): מייתי קרא (נחמיה ה, יז) 'ויעשו בני הגולה השבים מן השבי סכות וישבו בסוכות כי לא עשו מימי יהושוע בן נון כן בני ישראל' וגו', ואמר הש”ס שם, אפשר בא דוד ולא עשו סכות, עד שבא עזרא כו', אלא דבעי רחמי על יצר דעבודת כוכבים ובטליה (דעזרא בעי רחמי על יצרא דעבודה זרה וביטלו, כמבואר בש”ס יומא (ט:)), ואגין זכותא עלייהו כי סוכה כו', עכ”ל הגמרא.

ומבואר בזה, דניגוד וביטול עבודה זרה נחשב 'סוכה', עד שהכתוב קורא להניגוד והביטול שביטולו ליצרא דעבודה זרה - וקורוהו הכתוב שישבו בסכות. ואם כן מובן מזה, דישיבה בסוכה יש בו ענין ומהות זה - היינו ניגוד עבודה זרה, ועל כן הניגוד עצמו גם כן נקרא 'סוכה'.

ועל כן יש להבין בזה ש”ס ראש השנה (ד); עיין שם דסבירא ליה לרבי אלעזר ברבי שמעון לענין 'בל תאחר' (דברים כג, כב), דתלוי בחג הסוכות לבד, דאם עבר עליו חג הסוכות עובר ב'בל תאחר'. ומפרש שם טעמא דרבי אלעזר ברבי שמעון, דתנא, רבי אלעזר ברבי שמעון אומר, לא יאמר 'חג הסוכות' (שם טז, טז) - שבו דיבר הכתוב, למה נאמר, לומר שזה גורם. פירוש, דחג הסוכות גורם ל'בל תאחר', עיין שם.

ויש להבין הטעם בזה, מדוע חג הסוכות דווקא גורם ל'בל תאחר'. והיינו להנ”ל דסכות מהותו ניגוד עבודה זרה, ואם כן לפי המבואר בירושלמי עבודה זרה (פ”א ה”א), וז”ל: כיון שמלך ירבעם על ישראל, התחיל מפתה את ישראל, ואומר להן, בואו ונעבוד עבודה זרה, עבודה זרה ותרנית היא כו', התורה אמרה (דברים כג, כב) 'כי תזור נדר לד' אלקיך לא תאחר לשלמו', ועבודה זרה אמרה 'וקראו נדבות השמיעו' (עמוס ד, ה), עכ”ל הירושלמי. ועל כן בסכות דייקא, דמהותו ניגוד עבודה זרה, לכן אז הזמן גרמא דווקא לעשות היפוך מנהג עבודה זרה דמִתְקַרְתָּ לַאחֵר, וצריך דווקא שלא לאחר, ועל כן שפיר חג הסכות דווקא גורם ל'בל תאחר', ודו”ק ונכון בסייעתא דשמיא.

אם צריך להכשר סוכה גם מיטה

סוכה (כח); 'תשבו' (ויקרא כג, מג) - כעין תדורו, מכאן אמרו, כל שבעת הימים עושה אדם סוכתו קבע וביתו עראי.

נענועים

ענין נענוע לכל הרוחות

בסוכה (לז): מולין ומביא - כדי לעצור רוחות רעות, מעלה ומוריד - כדי לעצור טללים רעים. והם ששה דברים - ארבע רוחות ומעלה ומטה, ששה קצוות הגשם (עין גבורות השם פרק ג ד"ה וראייה). וכן בברכות (יג), כדי שתמליכנה למעלה ולמטה ולארבע רוחות השמים.

והעניין, דחידוש הראשון של הבריאה היה יש מאין, מה שאין כן אחר כך 'אין כל חדש תחת השמש' (קהלת א, ט), שיהיה חידוש גמור 'כל חדש' - יש מאין - זה אי אפשר, ואין רק - קטנות והתגדלות, היינו שאפשר שיתקטן דבר וישאר ממנו רק נקודה אחת, ואחר כך תתפשט הנקודה לקוין - מזרח ומערב וצפון ודרום, ואחר כך בעובי - מעלה ומטה (ראה זוה"ק בראשית טו).

וזהו בלולב דבא על החידוש, שנעשו ככריה חדשה - עין מדרש תהלים (קב, ג), לכן גם כן נענוע הלולב - מולין ומביא מעלה ומוריד (ראה סוכה לז).

ניסוך המים

שאיבת מים בהושענא רבה

בסוכה (מח), הגיעו לשער המים תקעו כו'.

עין רוקח (סימן רכא ד"ה ומביאים) מה שכתב שם: ולא היו שואבין מים בכלי שיר ובשירים כי אם בהושענא רבה כו', עכ"ל. וצריך עיון גדול, דאין נזכר כאן ולא בכוליה סוגיין דניסוך המים אפילו שום תוספת בענין שאיבתו בהושענא רבה יותר על שאר הימים.

ואולי אין כוונתו על שאיבת מים דניסוך, כי אם כוונתו שהיה מנהג לשאוב מים בעלמא בכלי שיר ובשירים בהושענא רבה, הואיל ובו חתימת הדין על המים, עין שם ברוקח, ואם כי גם בזה לא ידעתי מקורו מנא ליה הא.

שמיני עצרת

אכילה בסוכה בליל החג

בסוכה (מח), אין לו מקום להוריד כליו (מהסוכה בערב שמיני עצרת), מהו. רבי חייא בר רב אמר, פוחת בה (בסוכה) ארבעה, ורבי יהושע בן לוי אמר, מדליק בה את הנר. ולא פליגי, הא לן והוא להו. וברש"י (ד"ה הא) כתב: לבני בבל שהשמיני שלהם ספק שביעי, דלא קים להו בקביעא דירחא, מדליק בה את הנר ולא יפחתנה ויפסלנה, לפי שצריך לישב בה מחור.

שמעתי משאנים בני תורה, שתולין בדברי רש"י אלה מנהגם הגרוע שלא לאכול ליל שמיני עצרת בסוכה - רק ביומו, והוא בורות, ד'מחר' היינו כל יום מחר, וגם לילו בכלל.

ואך ראיתי חידוש כזה בשו"ת הרא"ש (ככל יב אות א) לענין נודר שלא לאכול לחם ביום פלוני ולא למחרתו, דכתב שם על הלילה שביניהם דאסורה רק מטעם דהואיל והתחיל נדרו לא פקע עד עבור זמנו, עין שם היטב. ולמה ליה לטעם זה, תיפוק ליה דלמחרתו היינו כל יום מחרתו וגם לילו בכלל. ואולי בלשון בני אדם אינו כן. ועל כל פנים בלשון רש"י כאן פשוט הכוונה על כל המעות לעת של מחור.

ונזכרתי דכהן דשו"ת הרא"ש הוא גם בירושלמי בבא מציעא (פ"ח ה"ב) על המשנה - שאלה היום ושכרה למחר, עין שם דבעי, לילה שבנתיים מהו כו', עין שם היטב. ומשמע דמצד הלשון עצמו אין הלילה שבנתיים - לא בכלל אומרו 'היום', ולא בכלל אומרו 'למחר'.

שמוא חסר. ובר"ש שם: ונראה, ד'נחלק' לא שחלקו לגמרי, אלא דליף (מחבור). ו'טהור' כו' לאו דווקא, אלא כלומר כשר לצאת בו, עכ"ל.

ונראה, דלא ניחא ליה לומר דהכוונה אנחלק לגמרי, דלא ניחא לן לאשוויי פלוגתא בין התוספתא למשנה סוכה (לד): דאתרוג שנסדק פסול, ועיין שם בתוספות (לו, ד"ה א') **וראשונים** (רא"ש פ"ג סימן יח; ריטב"א לד: ד"ה נסדק).

וגם אולי פשיטא ליה להר"ש מסברא, דכיון דכתיב (ויקרא כג, מ) 'פרי עץ הדר', 'פרי' אמר רחמנא, ולא שני חצאי פרי. וגם כי היכי דכתב רש"י מנחות (ח. ד"ה הלחם) דנפרס לחמה חשיב מנחה שחסרה, והיינו דכל חלק חסר לו חצי השני, אם כן אתרוג נמי דחסר פסול (ראה סוכה שם), אם כן גם כן גם בנחלק - הרי כל חלק חסר לו חלק השני.

ומה שכתב הר"ש דליף כשר שפיר, היינו משום דפסול חסרון באתרוג הוא מפאת 'לקיחה תמה' (ראה רש"י שם לו: ד"ה ומשנין), והיכא דליף קרוי שפיר 'תם', כי הן דחולין (יא), ואי משום 'תמימה' (ויקרא ג, ט), הני מילי היכא דחתכה לגמרי, אבל היכא דליף לית לן בה.

וגם יש לומר, דאתרוג שנחלק ראוי לו להפסל מפאת 'פרי אחד' אמר רחמנא ולא שנים ושלושה פירות, עין סוכה (לפ). והיכא דליף כשר שפיר, וכרז דגיטין (כ), הרי זה גיטן והנייר שלי אינה מגורשת כו', בעי רב פפא, בין שיטה לשיטה כו' מאי, ותיפוק ליה ד'ספר' אחד אמר רחמנא (ראה דברים כד, א) ולא שנים ושלושה ספרים, לא צריכא דמעררה, ובאתי רק להעיר.

דרשה מחודשת לפסול לולב הגזול

'לכם' במקדש כל שבעה

בסוכה (כט), אלא גזול, בשלמא יום טוב ראשון דכתיב (ויקרא כג, מ) 'לכם' - משלכם.

עין שו"ת מהרי"ל (סימן קנד ד"ה נוסח) דהביא דרשא ד'ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחך ד" (תהלים כו, ו), דדרשין 'בנקיון' כל מידי דמנקי - בברכות (טו), וכתב שם תוך הדברים זו"ל: ופשטא דקרא לאפוקי גזל, כמו 'בנקיון כפי עשיתי זאת' (בראשית כ, ה), ולמעוטי לולב הגזול אתי, עכ"ל.

נראה דמשמע ליה דקאי אלולב, מדכתיב 'ואסובבה את מזבחך ד" - והיינו לולב שמקיפין בו את המזבח, ועיין סוכה (מג), וכמדומה שכן הוא גם במדרש (ראה ויק"ר ל, ה), וכן הובא ב**רוקח** (סימן רכא ד"ה בכל) בשם המדרש (שחר טוב יז, ה) והפסיקתא (דרב כהנא, פיסקא כח ד"ה דבר הו'), עין שם.

ויש לספק, אם יש ללמוד מזה גם אלולב שבגבולין. ועל כל פנים אלולב שבמקדש מיהת יש עוד לימוד לפסול גזול - מהך ד'ארחץ בנקיון'.

ויש לעיין לפי זה, במה שנסתפקו **הראשונים** סוכה (כט: תוספות ד"ה בעין; ריטב"א ד"ה לולב), אי בעינן 'לכם' בלולב שבמקדש כל שבעה, כיון דכל שבעה מן התורה, או דילמא הא כתיב 'לכם' בקרא רק ביום הראשון. ולהנ"ל, אולי לעיין גזול יפסול בכל שבעה במקדש לכלי עלמא מקרא ד'ארחץ בנקיון', דלא כתיב ביה 'ביום הראשון'.

וגם יש לעיין, אם אין תיבת 'בנקיון' מצרכת יותר מ'לכם', דלענין 'לכם' ודאי מנהי רוב, מה שאין כן 'בנקיון' יש לומר דכל שיש בו צד גזל - אפילו מיעוט, 'נקיון' מיהת לא חשיב, ויש להאריך בזה, ואין כאן מקומו.

דכאן, דסוכה שהיא גבוה למעלה מעשרים, מהני מיעוט מלמטה, ולא פסלינן משום תעשה ולא מן העשוי, ועל כרחק משום דלמעלה מעשרים לא הוי פסולו בגופו, ועל כן לא חשיב מן העשוי, ועל כן הכי נמי תחת הגג, כיון דהסוכה גופה אין בה חסרון, לא חשיב מן העשוי. ואם כן קושיית הגור אריה ותירוצו הנ"ל, הן הם דברי המהר"ם בר ברוך וכנ"ל.

ד' מינים

הטעם שאין מברכים 'ליטול לולב'

בסוכה (מא), 'ולקחתם' (ויקרא כג, מ) - שתהא לקיחה ביד כל אחד ואחד.

עין רוקח (סימן שסו ד"ה מצאתי) וז"ל: מצאתי כתוב, כל מצוה שמצוה בו מבשלוחו ולא סגי' דלא איהו קעביד - מברך להבא, כמו להתעטף בציצית, להניח תפילין, לשמור [נראה כוונתו] 'לשמור חקיו' (ראה ברכות מד:)) ולישב [בסוכה], אבל מצות העשויות על יד כל אדם, למול, נטילת ידיים, לולב ותפילה, מברך כשלושן הזה - 'על השחיטה' 'על מקרא מגילה' כו', עכ"ל.

וצריך עיון מה שכתב 'לולב', דהא גם לולב צריך ליטול בעצמו. ואולי כוונתו דרק מה שהוא בעצם מצוה שעל גופו, כנטיפת ציצית ותפילין, הוא דמברכין בלמ"ד, ומה שאין כן לולב, דהיה אפשר על ידי שליח - לעשות שליח ליקח הלולב, דלקיחת הלולב לאו מצוה שעל גופו היא, ועל כן אף דמגירת הכתוב ד'ולקחתם' בעינן לקיחה בעצמו, מכל מקום מברכין ב'על'.

ואולי יש כאן גם כן איזה טעות סופר בדבריו, דבסימן שס"ג שם (ד"ה על: ד"ה על הה) חשב בעצמו נטילת ידיים ולולב דברים שההכרח לעשותן בעצמן, והיה ראוי להיות ברכתן בלמ"ד - אלא שיצאו מן הכלל, עין שם.

ביאור המימרא 'יום ראשון מצות

לולב - מכאן ואילך מצות זקנים'

כתבתי במקום אחר (ראה ע' פנים לתורה אות כח ד"ה באופן ג'). וראה עוד חוסן יוסף אות סו ד"ה עיין: שם אות קצח ד"ה יש: בית האוצר מערכת ב כלל יח אות טו דף מט: ד"ה והנה), דאף דדרבנן הוא מן התורה מ'לא תסור' (דברים יז, יא) **לרמב"ם** (ספר המצות שורש א: הלכות ממרים פ"א ה"ב), מכל מקום אין מן התורה פרטיות גוף המצוה, דהדאורייתא הוא רק בכלל - לשמוע לדברי חכמים, אבל אין לומר שהתורה אוסרת בשר עוף בחלב (ראה חולין קיג) - לדמיון, דכיון דכתיב (דברים שם) 'לא תסור מכל הדבר אשר יגידו לך' הוא רק ציווי על הכלל לשמוע כו', אבל אין לו שייכות אל הפרטיים, וכמו שכתבתי שם בארוכה.

והעמסתי זה בכוונת הש"ס סוכה (מו), יום ראשון מצות לולב, מכאן ואילך מצות זקנים, עין שם. ומדוע לא אמר יום ראשון מצוה מן התורה, מכאן ואילך מצות זקנים, ומה זה הלשון - יום ראשון 'מצות לולב', הא גם בשאר הימים היא מצות לולב, רק דהיא מצוה דרבנן.

אך הכוונה באמת הכל על דאורייתא, ורק דיום ראשון הוא מצות לולב מן התורה, מה שאין כן מכאן ואילך אינו מצות לולב, רק מצוה לשמוע לדברי זקנים מ'לא תסור' ורמב"ם, וזה אינו מצות לולב, ד'לא תסור' אין לו שייכות אל הפרטיים, רק הוא מצוה בכלל לשמוע לדברי חכמים - יהיה מה שיהיה. וזהו הלשון יום ראשון מצות לולב, מכאן ואילך מצות זקנים, היינו לשמוע לדברי זקנים, ודו"ק היטב.

אתרוג שנחלק

עין ר"ש אהלות (פ"ג מ"ד ד"ה עוד), שהביא מן התוספתא (שם פ"ד ה"ג) אתרוג שנחלק לשנים טהור, ואינו חושש

(א) תוספות והרא"ש כתבו דמירי שנסדק אתרוג על פני כולה מלמעלה למטה, וברית"א כתב שנסדק לארכו ברובו משתי צדדים למטה.

(ב) דאיתא שם: "בכל יום מקיפין את המזבח פעם אחת".

תשלומין לסעודת יום טוב הראשון

~ מתוך: בית האוצר מערכת ב כלל ג ~

כן הא גם ביום טוב מותר להתענות. וכל שכן דאנן לרבי אליעזר קיימין, ואיהו סבירא ליה בפסחים (סו): דאי בעי - עביד כולו לדי' ביום טוב, ולא בעינן חציו לכס - עיין פסחים (שם). ואם כן, הרי אין חיוב כלל לאכול מפאת היום, ושפיר יתכן שתהיה הסעודה לחיוב ההשלמה דסעודת ליל ראשון דסכות, דהא אין כאן כלל עליית מעשה אחת לשני חיובים, רק לחיוב אחד.

אין היכר שהסעודה להשלמה - דבלאו הכי הדרך לאכול סעודה בלילה

ועל כן הוכרח רש"י לפרש, דנהי דאין חיוב לאכול מפאת היום, מכל מקום הרי הדרך לאכול שתי סעודות במעט לעת - אחת ביום ואחת בלילה, ואפילו בחול, ואם כן הרי אין הסעודה ניכרת היותה עבור ההשלמה, כיון דבלאו הכי הדרך לאכול סעודה בלילה.

[ואפילו למאי דקיימא לן (ראה שלחן ערוך או"ח סימן תקסט סעיף ב בהגיה) דאסור להתענות ביום טוב, מכל מקום הרי יכול לאכול ביום שמיני עצרת לבד, ואין חיוב לאכול בלילה דווקא, ושפיר אפשר שתעלה סעודת הלילה להשלמה.]

ואולם בפוסקים (מגן אברהם שם ס"ק ב; אליה רבה שם ס"ק ג) מבואר, דיש חיוב לאכול שתי סעודות ביום טוב - אחת בלילה ואחת ביום, כמו בשבת (ראה רמב"ם הלכות שבת פ"ל ה"ט; עיין מגיד משנה שם ד"ה חייב), ואפילו סעודה שלישית יש דיעות דצריך לאכול, אלא דלא נהגו כן - עיין **טור ושלחן ערוך** אורח חיים (שם סעיף א), ובאתי רק להעיר].

קושי הגמרא רק על לשון 'שלים' - דמשמע שצריך שיעשה מעשה השלמה ביחוד

עוד נראה, דיש לומר כוונת הגמרא סוכה הנ"ל, דאין הקושיא כלל על גוף הדבר דלא היה לו לצאת של השלמה - רק ידי סעודת היום. רק הקושיא אלישנא דרבי אליעזר דאמר 'שלים' לילי יום טוב האחרון, ומשמע דיש לו לעשות מעשה ביחוד ולהשלים, ועל זה פריך הש"ס דמה מעשה יש לו לעשות עבור ההשלמה, הרי סעודת היום - הרי בלאו הכי יאכל הסעודה הזאת, כדרכו לאכול אחת בלילה, או מפאת חיוב היום טוב, ומה זה איפוא אומר רבי אליעזר לעשות עבור השלמה.

ואם כוונת רבי אליעזר דיכוון בסעודה זאת עבור השלמה, או גם עבור השלמה, אם כן כך היה לו לרבי אליעזר לומר, מי שלא אכל בליל יום טוב הראשון, יכוון בסעודת לילי יום טוב האחרון להשלמה. ואילו לישנא ד'שלים' לילי יום טוב האחרון משמע, דיש לו לעשות מעשה של השלמה ביחוד, ואילו הסעודה אינה מעשה של השלמה, דבלאו הכי יאכל אותה. ועל זה משני, דהכוונה ד'שלים' במיני תרגומא, שזה לא היה עושה לולי ההשלמה, ושפיר יפול בו לישנא ד'שלים'.

ויש לכוון פירוש זה גם בדברי רש"י, דכתב 'מאי היכר' כו'. והיינו, דאילו היתה כוונת האדם שהוא מכוון להשלמה ניכרת במעשהו, שפיר היה שייך לקרוא אל הכוונה עצמה 'שלים', ושפיר היה מתיישב לשון 'שלים', והכוונה, שיכוון בסעודתו להשלמה, ומה שאין כן אחרי שאין הכוונה ניכרת במעשהו, הויא לה כוונתו מחשבה גרידא, ולא יפול עליה לשון 'שלים', דהוא לשון של עשיית מעשה, ובאתי רק להעיר.

חיוב, אבל לא עצמיות של חיוב, לכן המעשה נחשבת בעצם וראשונה אל הדבר אשר הוא עצמי, ואין נמשך להחשב גם למה שאיננו עצמי - רק השלמה, ודו"ק היטב מאוד.

הטעם שרש"י לא פירש הקושיא משום שאין הסעודה עולה לשניהם

הנה, כי כן היה אפשר לכאורה לומר בהך דסוכה (כו). מסברא. ואולם מלשון רש"י שהעתיקת, דכתב אהך דסעודה דיומיה קא אכיל - ומאי היכר יש כאן שתהא לשם סעודה ראשונה, הלא דרכו לסעוד היום. ונראה דלחצו לרש"י לפרש כן - דהקושיא מפאת חסרון היכר, ולא דהקושיא בעצם דאין אפשר שתעלה מעשה אחת לשני חיובים, משום דאילו היתה כוונת הקושיא כן, אם כן מניין לנו לומר דכיון דאין למעשה אחת לעלות לשני חיובים - היא עולה לחיוב היום ואינו עולה לחיוב ההשלמה, אימא איפכא, דעולה לחיוב ההשלמה ואינו עולה לחיוב היום, ואם כן מדוע אמר בגמרא 'סעודה דיומיה קא אכיל', ומשמע דנחשבת בהחלט סעודת היום ולא סעודת ההשלמה. ועל כן פירש רש"י דהקושיא רק מפאת חסרון ההיכר, דאינו ניכר דסועד להשלמה, כיון דבלאו הכי היה סועד היום סעודה דיומא.

ואיך שיהיה בכוונת רש"י, על כל פנים לפי פירוש רש"י, אין הקושיא מפאת עצם הדבר דאי אפשר בעצם שתעלה מעשה אחת לשני חיובים, רק דבעצם אפשר זה שפיר, והקושיא רק מפאת חסרון ההיכר, דאין שם היכר במעשה. וזה צריך ביאור באמת, דמנא ליה דבעינן היכר המעשה - שתהיה ניכרת שהיא לשם כך, ולא סגי בגוף המעשה בעצמותה אף שאין בה היכר.

הסעודות צריכות היכר דומיא דכפרת קרבנות

ואולי כוונת רש"י, דכיון דרבי אליעזר דן ענין ההשלמה רק מקרבנות דיום טוב, דכי היכא דהקרבנות יש להם השלמה (ראש השנה ד:): הכי נמי הסעודה, וכמו שהעתיקת דברי רש"י בזה גם כן, ועל כן כל שלא היתה ההשלמה מועלת בקרבנות, אין לה להועיל גם לסעודה. ועל כן כיון דקרבנות מידי דכפרה נינהו, ובעינן בהו היכר, וכמו שהיא סברת רש"י עצמו בבבא קמא (סו): ד"ה כפילא) דכפרה לא הוי אלא בדבר הניכר, עיין שם בתוספות (ד"ה כפילא) דהיינו כן בדברי רש"י שם, עיין שם היטב. ועל כן גם בהשלמה דסעודה בעינן גם כן היכר, כמו שהיה צריך בקרבן הבא להשלמה, כן יש לומר בכוונת רש"י.

כיון שיכול להתענות ביו"ט יתכן שתעלה הסעודה רק להשלמה

ונתיישבתי עוד דיש לומר, דמאי דהוכרח לרש"י לפרש דקושיא הגמרא הוא מפאת ההיכר, הוא בפשיטות לפי מה שכתב רש"י עצמו, דאם רצה להתענות יתענה בחול המועד, וכמו שהעתיקת דבריו. ובחול המועד הרי יש גם כן חיוב שמחה כמו ביום טוב (ראה מועד קטן ח:), ואם

ראיתי לקצת **אחרונים** (ראה שו"ת שנות חיים סימן קלג; שו"ת שערי דעה, ירושלים תשע"ב סימן ה) שדיברו - אי שייך שתעלה מעשה אחת לשני עניינים, וכן אם יתכנו שתי כוונות במעשה אחת.

סעודת יו"ט האחרון אין עולה גם לתשלומי יו"ט ראשון

ועיין ש"ס סוכה (כו). במשנה, ועוד אמר רבי אליעזר, מי שלא אכל לילי יום טוב הראשון - ישלים לילי יום טוב האחרון של חג, וחכמים אומרים, אין לדבר תשלומין כו'. והא אמר רבי אליעזר (במשנה שם) י"ד סעודות חייב אדם לאכול בסוכה, אחת ביום ואחת בלילה (וכיון דביום אחרון לא יתיב בסוכה, מאי השלמה דסוכה איכא הכא). אמר בירא אמר רבי אמי, חזר בו רבי אליעזר (אצל חכמים לומר שאין לדבר קצבה, ואם רצה להתענות - יתענה, חוץ מלילי יום טוב הראשון. ובהא מיהא פליג עליהו, דקסבר יש לה תשלומין, כמו שיש תשלומין לקרבנות יום ראשון - אף ביום טוב האחרון, רש"י).

משלים במאי, אילימא בריפתא (כלומר, תאמר שסעודת יום טוב האחרון שהוא סועד בלחם ולפתן וצורכי הסעודה - תהא תשלומין לראשון, רש"י), סעודה דיומיה קא אכיל (ומאי היכר יש כאן שתהא לשם סעודה ראשונה, הלא דרכו לסעוד היום, רש"י). אלא מאי ישלים, ישלים במיני תרגומא (לאחר שסילק יביאו פרפראות ומעדרים לפניו, כגון פירות וכסנן כו', רש"י).

והנה צריך להבין בזה לכאורה, דמאי פריך סעודה דיומיה קא אכיל, ומדוע לא תעלה לו סעודה אחת ויכוון בה לחובת היום ולהשלמת יום טוב ראשון. ועל כרחך דלא שייך שתעלה מעשה אחת כו'.

כיון שיש דין קדימה לסעודת היום המעשה עולה רק עבורה

ואולם יש לומר, דכמו דתפלת חובה קודמת לתפלת השלמה, כמבואר **בראשונים** פרק תפלת השחר (רש"י ברכות כו: ד"ה מבדיל; ר"ף יח. מדפי הרי"ף), הכי נמי סעודת חובת היום יש לה קדימה לסעודת ההשלמה. וכיון דיש כאן קדימה לחיוב אחד, לכן ממילא אי אפשר שתעלה לו הסעודה לשני החיובים גם יחד, כין דאין שני החיובים שוים - לשתעלה המעשה לשתיהן כאחת, רק כיון דיש לחיוב אחד קדימה, לכן ממילא המעשה קודמת להחשב עבור החיוב אשר לו הקדימה, וכיון דקודמת להחשב עבור חיוב זה, תו אינה נמשכת עוד להחשב גם לחיוב האחר, רק צריך מעשה בפני עצמו עבור החיוב האחר. ולא דמי לשני חיובים שוים שאין לאחד מהם קדימה על השני, דאז המעשה עולה ונחשב מיד עבור שתיהן גם יחד, ודו"ק היטב מאוד.

המעשה עולה רק לסעודת שהיא חיוב עצמי

ועוד, דכיון דחובת היום הוא חיוב עצמי, ואילו ההשלמה איננו חיוב עצמי, והוא רק השלמת

בענין פסול אתרוגים מורכבים מטעם 'חסר'

השפתים הם עצמם חלק מגוף הקרבן. אבל כאשר הדבר המכסה אינו מגוף הקרבן, כגון שנפגמה שפת הבהמה וכיסה את המום בטיח, מסתבר שאין זה מצייל ממום, שהרי המום בעצמותו גלוי, וכאשר נסיר מכאן את הטיח שאינו חלק מהקרבן יישאר המום גלוי, ובדבר שהוא קרבן לבדו המום גלוי בו.

ולפי זה, באתרוג של טבל, בוודאי נחשב למום ניכר, שהרי חלק הכהן המכסה את החסרון אינו חלק מהאתרוג 'שלכם', ואינו חלק מאתרוג שבא לצאת בו ידי מצוה, ואם כן בחלק האתרוג של המצוה מצד עצמותו המום ניכר גלוי.

ולפי דברי הקהלות יעקב, יש לתרץ גם גוף קושיית רבינו באתרוג מורכב - מדוע נפסל מטעם 'חסר', והלא חסרון שאינו ניכר הוא. שמאחר וחלק הלימון המכסה על החסרון אינו חלק מגוף הדבר, שאינו חלק מהאתרוג, אם כן חלק האתרוג בעצמותו יש בו מום גלוי וניכר.

חילוק בין 'תמות' דחסרון ל'תמות' דמום

בהמשך הדברים כתב רבינו (בית האוצר שם), לתרץ קושייתו באופן אחר, החוזר בו מעצם ההנחה שיש לדמות פסולי 'תמות' של חסרון לפסול 'תמות' של מום. וז"ל: "ונתיישבתי עוד, דקושיא מעיקרא ליתא. דלענין 'מום' הוא דאמרינן דלא חשוב מום רק בגלוי - וכשאנו גלוי לא חשוב מום, ועל כן מה שיתמים' ממעט מום, שפיר בעינן מום שבגלוי, דכשאנו גלוי הרי לא חשיב מום, ואם כן ממילא הא לא אימעיט מ'תמים'. מה שאין כן 'חסרון' הוא דבר בפני עצמו, ואין לו ענין למום, ושפיר גם חסרון שאינו ניכר חשוב חסרון. ועל כן מה ש'תמות' ממעט חסרון, שפיר אין חילוק בין חסרון הניכר לאינו ניכר."

כשיש דבר נוסף שוב אינו 'תם'

לעיל הובאו דברי רבינו, שאתרוג המורכב אינו 'תם', על פי דברי הפוסקים שכתבו שאתרוג כזה נחשב 'חסר'. אמנם, רבינו הוסיף לדון טעם חדש בזה לומר שאינו 'תם', והוא על פי דברי הגמרא מנחות (לה): המספרת שאביי נפסקה לו רצועת התפילין, ושאל את רבה אם מותר לו לקושרה. ענה לו על כך רבה: "ויקשרתם" כתיב (דברים יח, ט) - שתהא קשירה תמה", היינו שמאחר ויש קשר נוסף מלבד הקשר של ראש, אין כאן 'קשירה תמה', כמו שפירש רש"י (ד"ה קשירה). רואים מדברי הגמרא אלו, שאם יש עוד דבר נוסף מלבד עיקר הדבר, שוב אין זה 'תם'. ואם כן הוא הדין יש לומר באתרוג, שאם יש בו עוד דבר אחר מלבד אתרוג - היינו חלק הלימון, ואיננו אתרוג לבד, שוב אינו נחשב 'לקיחה תמה'.

אך רבינו דחה, שיש לומר שרק קשר אחר הוא שמבטל מהקשר של ראש שם 'תמות', וכענין שאמרו בזבחים (א). דמזינה מחריב בה, מה שאין כן חלק הלימון שאינו מינו של האתרוג, אין בכחו לבטל מהאתרוג שם תמות.

בבית האוצר מערכת ב כלל ד"ה ועיי' ר"ש. לענין אתרוג שנחלק אבל לא נחלק לגמרי, הובא לעיל במדור 'אוצרות יוסף'.

ד ז"ל הרמ"א שם: "הסימן האחד הוא, כי המורכבים הם חלקים, ולאחרונים בליטות קטנות בכל גופם וגובה להם. השני, כי המורכבים אמאי בהכה לעבד על אונן וחרשו יוצא לחרות, הלא לא היו מום בגלוי. ותירצו, דנהי שאין ניכר בו כלום כשיש, מכל מקום לפי מנהגו דהיינו המיץ רחב והמוהל שלו רב והקליפה התיכונה קצרה, ובאתרוג הוא להפך כי הקליפה רחבה והתוך קצר והוא כמעט יבש, וסימנים אלו מובהקים אצלנו."

ה הכוונה לשני הסימנים הראשונים שכתב הרמ"א - בשקיעות ובליטות ובעוקץ, אבל הסימן השלישי - בעובי הקליפה - אינו גלוי וניכר, וכמוכח.

ו בשו"ת **דובב מישרים** שם ד"ה וכתבת, העיר על רבינו: "דלפי שיטתו יותר היה לו להביא דמיון מתוספות בבא קמא (נח. ד"ה מתיב) שהקשו, אמאי בהכה לעבד על אונן וחרשו יוצא לחרות, הלא לא היו מום בגלוי. ותירצו, דנהי שאין ניכר בו כלום כשיש, מכל מקום לפי מנהגו שמתנהג והולך ניכר שהוא חרש - חשיב מום שבגלוי". ובאמת רבינו אשר כל ד"ה לא אנוס ליה, **בגליוני הש"ס** בבא מציעא ט"ז ד"ה חד, אחר שרמז לדבריו בבית האוצר בענין אתרוגים המורכבים, אכן ציין לדברי התוספות בבא קמא הנ"ל.

היד או עצם הרגל, אף על פי שאם אינו ניכר כלל אינו מום, מכל מקום אם ניכר על ידי צלילתו הרי זה מום. הרי לפנינו שאף שעצם המום - דהיינו השבר - אינו נראה וניכר כלל, מכל מקום כיון שעל ידי דבר אחר - דהיינו הצלילת - יש לנו ידיעה מהמום, והצלילת ניכרת, לכן נחשב ניכר. והוא הדין כאן, אף שעצם החסרון - היינו חלק הלימון - אינו ניכר, מכל מקום כיון שעל ידי הסימנים יש לנו ידיעה מהחסרון, והסימנים ניכרים, לכן נחשב ניכר."

מדוע אין להכשיר אתרוג של טבל מטעם חסרון שאינו ניכר

הגאון מטשיבין זצ"ל בשו"ת **דובב מישרים** (ח"א סימן א ד"ה וכתבת) כתב, שהקשה לרבינו מדברי התוספות פסחים (לה. ד"ה אחא), שאין יוצאים באתרוג של טבל, משום שהחלק שצריך ליתן לכהן, ונמצא שאין כל האתרוג 'משלכם'. ולכאורה, דל מהכא חלק הכהן, מכל מקום אין זה אלא 'חסר', וחסרון זה אינו ניכר הוא, ויש לו להיות כשר. ובוזה אין לתרץ כמו במורכב שיש היכר על ידי דבר אחר, שכאן לכאורה אין שום היכר כלל. וסיים שם "והסכים הגאון הנ"ל לדבריו".

טבל נחשב ניכר משום שעומד להפריש

אמנם בשו"ת **בצל החכמה** (ח"ד סימן נא אות ד) כתב לחלק, שאף שבאתרוג של טבל אין החסרון ניכר, מכל מקום כיון שעיקר פסולו הוא משום שאין האתרוג כולו שלו, שהרי צריך ליתן ממנו חלק לכהן, והרי אם יתן חלק לכהן יהיה החסרון ניכר, ולכן שפיר פוסל בזה החסרון, כיון שעומד להפריש ממנו, ובהכרח הוא חסרון גלוי וניכר. מה שאין כן באתרוג המורכב הפסול מטעם חסר, שאינו צריך להפריש ממנו את חלק הלימון, ויכול להשאיר הכל ביחד כמו שהוא עתה, אם כן נחשב הוא לחסרון שאינו ניכר, שאינו עומד להגלות כלל. ונמצא תירוצו של רבינו במקומו עומד.

בטבל נחשב ניכר שכן הכיסוי אינו מגוף הדבר

הגאון בעל **קהלות יעקב** ז"ל, במכתב שכתב להגאון מטשיבין ז"ל, כתב לתרץ קושייתו בדובב מישרים - מדוע לא נאמר שאתרוג של טבל אינו אלא חסר, ויהיה כשר מטעם חסרון שאינו ניכר. וכתב שוודאי אתרוג של טבל נחשב מום ניכר, שכן מום שאינו גלוי שאינו פוסל, אינו אלא במום המכוסה בחלק מן הדבר בעצמו, כגון שיניים שנפגמו שמכוסים בשפתים (ראה בכורות לה.),

הדחק, ועיקר טעמו היה... ומתקפת הכריחו את חזן הכנסת בבית הכנסת הישנה והחדשה שיתחיל לברך בקול רם, וכשרצה להתחיל עכבוהו מן השמים, שנפל האתרוג מידו ונשבר העוקץ מתוכו. ואחר כך באו כתבים מגלילות אלו ממדינת אשכנז ופולין ומערהרין, שכל גאוני ארץ הורו גם כן למעשה שלא לברך עליהם באותו שנה. והגאון **בעל השפתים כהן נחתר על הוראה זו**, קודם מותו צוה לבנו בכתב ידו שייבש מחילה מאת מורי חמי זקני על ששגב בדבר זו נגדו, ובנו הראה כתב ידו למורי הגאון זצ"ל, ותהיה מנוחתם כבוד ובצל שדי יתלוננו, עד כאן שמעת'."

ב בכורות שם מיעוט מקרא, שרק מומין שבגלוי פוסלים בקדשים, מה שאין כן מומין שאינם בגלוי. ודקדק רבינו בלשונו וכתב "דמום שאינו גלוי וניכר אינו פוסל בקדשים" (ועיי' בכורות מ. שם מום שאינו ניכר אינו מום. הובא להלן). היות ולבני חסרון זה דאתרוג המורכב לא שייך לומר שאינו גלוי, 'שאינו גלוי' הכוונה שבמקומו אם נגלה אותו הרי הוא מום ודאי, ובאתרוג שייך רק לדון שאינו 'ניכר'. והבין רבינו שאין לחלק לדינא בין 'אינו גלוי' לאינו ניכר."

ג בשו"ת **דובב מישרים** י"ד ח"א סימן א ד"ה ובכע"ז, שם מביא שם קושיית רבינו, הוסיף בה נוסף, שהרי אמרו במנחות ט: שהחסרון כבעל מום, ואם כן בוודאי שיש לנו לחשוות דיני 'חסר' לדיני 'בעל מום'.

במקום נוסף מצאנו לרבינו שהשווה עניני 'תמות' אדדרי, והוא

אחד מן הטעמים שהזכירו הפוסקים לפסול אתרוג מורכב הוא מטעם 'חסר', כמבואר בשו"ת **מהר"מ אלשיך** (סימן קי ד"ה ועוד דהא); **טורי זהב** (או"ח סימן תרמט ס"ק ג); ועוד. והיינו, שמאחר וחלק מן הפרי אינו אתרוג אלא לימון, נמצא שחסר במציאותו של האתרוג, וכפי שהסביר רבינו (בית האוצר מערכת א כלל ריט): "כיון דמורכב מאתרוג ולימון", ואם כן בחלק הלימון"י שבו, הרי חסר מציאות האתרוג"י."

מקור פסול 'חסר' המובא במשנה (סוכה לד.), ניכב וחסר כל שהוא, פסול, מבואר ברש"י (שם לו: ד"ה ומשנינן) שהוא על פי הדברי הגמרא (שם לד:), 'ולקחתם' (ויקרא כג, מ) - שתהא לקיחה תמה, ולמדו מזה שארבעה מינים מעכבין זה את זה, והוא הדין שזמה למדים לפסול חסר, שכן החסר אינו 'תם'. וכן כתבו התוספות (כט: ד"ה בעינן; לד: ד"ה שתהא).

החסרון שבמורכב - חסרון שאינו ניכר הוא

קושיא חמורה הקשה רבינו (בית האוצר שם) על טעם זה שכתבו הפוסקים לפסול אתרוג המורכב, לפי המבואר בבכורות (לה.), שמום שאינו גלוי וניכר² אינו נחשב מום לענין קדשים. והנה בקדשים הלא כתוב (ויקרא כב, כא) 'תמים יהיה', ואם כן בהכרח שמום שאינו גלוי וניכר אינו בכלל 'תם', ואם כן הוא הדין לגבי פסול 'חסר' באתרוג - שצריך בו 'לקיחה תמה', חסרון שאינו גלוי וניכר הרי הוא בכלל 'תמה' ויש לו להיות כשר. ואם כן, חסרון זה שבאתרוג המורכב הלא אינו ניכר הוא, ומדוע נפסול אותו מטעם 'חסר', הלא הוא בכלל 'תמה' ומתקיים בו 'לקיחה תמה'?

על ידי הסימנים נחשב לניכר

וכתב רבינו לתרץ, שבאמת גם באתרוג המורכב החסרון ניכר, שהרי מבואר בשו"ת **הרמ"א** (סימן קכו אות ב), שיש סימנים מובהקים להבדיל בין אתרוג מורכב לשאינו מורכב³, והסימנים הרי ניכרים הם⁴, ואם כן מחמת הסימנים נחשב החסרון לניכר, ושוב אינו בכלל 'לקיחה תמה'.

ואף על פי שהפוסקים דנו אותו ל'חסר' רק מפאת שחלק הלימון שבו הוא 'חסר' לעומת חלק האתרוג, ולא מצד שינוי הסימנים, מכל מקום חידוש רבינו, שכיון שעל ידי הסימנים נודע שהוא חסר, והסימנים הרי ניכרים הם, על כן שפיר נחשב לניכר."

והביא רבינו ראיה ליסוד זה מהגמרא בבכורות (מ. ורש"י ד"ה מחמת), שמבואר שם שבהמה שנשבר לה עצם

(א) טעמים רבים נוספים כתבו הפוסקים לפסול, וכן דעת רוב הפוסקים, וכן נוהגים להדר שלא ליטול אתרוג המורכב ולא לברך עליו כלל, וכן היה מנהג ישראל מקדמת דנא, ראה שו"ת **הרמ"א** סימן קכו אות ב, שהביא מה ששמע "מפי הגאון א"א ז"ל", וז"ל: "כי פעם אחת קרה מקרה בפדוואה שלא היה לכל הקהל כי אם אתרוג אחד, ויהי כאשר שלחו אותו מקהל האשכנזים לקהל הלועזים, פגעו השטודנט"ו באיש המביא אותו וגזלוהו ממנו, ופדאוהו מהם בדמים יקרים (תלמידי האוניברסיטה היו מתגללים מפעם לפעם על היהודים, מכים אותם וגם גוזלים מהם מה שהיה או ברשותם, בפולניה הגיע המצב לידן כי שהיו היהודים משלמים סכומים ידועים לפדופסורים וגם למנהגי התלמידים כדי להפטר מהתגללויות אלו, הערת המחבר: במהדורת ירושלים תשי"א). ולא רצו לצאת במורכבים אשר רבו כמו רבו בכל בתי השרים".

ומן הענין להעתיק כאן מעשה מופלא המובא בשו"ת **שבועת יעקב** ח"א סימן לו, וז"ל: ושמעתי שפה פראג בימי מורי חמי זקני **הגאון המפורסם מהר"ש זצ"ל** (ו' אהרן שמעון שפירא זצ"ל, אב"ד בפראג, תלמיד המהר"ל ז"ל השל"ה הק' והכל יקר, בנו ר' בנימין וואלף היה חותנו של בעל השבועת יעקב), בשנה אחת על ידי איזה מקרה הביאו אתרוגים המורכבים והורה שלא לברך עליהם, אך איזה תקיפה ואמלי ארץ היו רוצים להמרות פיו, וצרפו אליהם בחלקלקות שבפיהם הגאון בעל **שפתים כהן** שהיה בעת ההיא אורח נטע ללון, והורו להתיר לברך עליהם בשעת

פנינים באגדה מתורת הגר"א זצ"ל

במשנת רבינו הגה"ק רבי יוסף ענגיל זיע"א

~ מתוך: אוצרות יוסף דרשות; גליוני הש"ס; לקח טוב; שב דנחמתא ~

לרגל יומא דהילולא החל

בחול המועד הסוכות - י"ט תשרי תקנ"ח

טעם שסוכות הוא ראשון לחשבון עוונות

מבואר בספרי הדרוש², דעשרת ימי תשובה דהם ימי דין וכמו שאומרים בהם 'המלך המשפט' (ראה ברכות יב:), ועל כן עניין התשובה בם היא תשובה מיראה מאימת הדין, ומה שאין כן בסוכות הוא זמן תשובה מאהבה, וכנודע בכל ספרי הדרוש.

ושמעתי מחכם אחד לבאר בזה דברי המדרש (תנחומא ישן פרשת אמור סימן ל'), ולקחתם לכם ביום הראשון' (ויקרא כג, מ) - ראשון לחשבון עונות. ואמר, דהכונה על פי המבואר בספר **שנות אליהו להגר"א ז"ל** (ליקוטים ד"ה דין) בטעם אומרים ז"ל באבות (פ"ג מ"א), ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון, וכתב שם בכוננת כפילות הדברים 'דין' וחשבון, ד"דין' הוא מה שדין על גוף מעשה החטא, וחשבון' הוא מה שמחשבים כמה מצוות היה יכול לעשות בזמן שעשה החטא, דגם על זה נעשה - על מה שלא עשה בזמן שהוא מצוות בקום ועשה, דהאדם צריך לעבוד את השם יתברך תמיד בלי הרף, ונעשה על ביטול מצוות - שהיה בטל בזמן ההיא מעשיית מצוות. ועל כן זה נקרא 'חשבון', דזה צריך לחשב כמה מצוות היה יכול וראוי לו לעשות בזמן ההוא, כפי משך הזמן וכפי עניינו ומצבו של האדם וכמוכן, עד כאן דברי הגר"א ז"ל שם.

ועל כן לש"ס יומא (פג), דעל ידי תשובה מיראה וזדונות נעשים שגגות, ועל ידי תשובה מאהבה וזדונות נעשים זכיות, ועל כן בעשרת ימי תשובה דהוא זמן תשובה מיראה ונעשים החטאים - שגגות, הנה נתקן רק עניין הדין בזה, דעל שוגג אין דין ועונש, ומה שאין כן עניין החשבון הרי לא נתקן עדיין, דסוף סוף הרי עדיין היה בטל מעשיית מצות בזמן החטא. ומה שאין כן בסוכות דבאין לתשובה מאהבה, ונעשים העוונות זכיות, אם כן הרי נתקן גם עניין החשבון, שהרי אין כאן ביטול ממצוה עוד, שהרי החטא גופיה נעשה זכות ומצוה. ואם כן ביום ראשון דסוכות דמתחיל תשובה מאהבה הרי נתקן גם החשבון, וזה ראשון לחשבון עוונות, דנתקן גם עניין החשבון של העוונות, עד כאן דברי החכם הג"ל¹, ויפה אמר דרך צחות.

ביאור מה שתשובה מגעת עד כסא 'הכבוד'

ראיתי מובא בשם הגר"א ז"ל בספר קטן, פירוש על התפלה, ושכחתי שמו. עיין שם דפירש 'קל אדון' (ברכת יוצר אור בשבת), מה שכתב שם בפירוש 'זכות ומישר לפני כסאו, חסד ורחמים מלא כבודו', דסתם 'כסא' היינו כסא המשפט (בלשון אשכנז - ריכטערשטוהל), וזהו דלפני כסאו הוא רק זכות ומישר - היינו יושר - לתת לצדיק כצדק ולרשע כרשעתו, דזהו המישר והראוי, אבל כבודו - מלא חסד ורחמים, דעניין חנינה והחמלה שלא לפי החוק, דבר זה יש אל המלך מפתת כבודו - שהוא מלך, ולא מפתת היותו מחוקק. כך הוא בזכרוננו מספר הג"ל בשם הגר"א ז"ל².

וזהו בפרק בתרא דיומא (פג), גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, היינו לא סתם 'כסא' דהוא כסא הדין,

(א) ראוי לציין, כי בספרי רבינו ניכרת בקיאות מיוחדת בספרי הגר"א, ואף גם זאת מצאנו לרבינו שחיבר חיבורים בתורת הגר"א, כמו שמעיד **בשב דנחמתא** אות ה פיסקא כו: "דברי היד אליהו הנ"ל מבואר אצלי בארוכה בקונטרס מיוחד אשר כתבתי לבאר כמה מאמרים סתומים שבספר הזה".

רק שמגיע לכסא 'הכבוד', שמצד כבודו הוא מלא חסד ורחמים, ויכול לחונן שלא לפי החוק כנ"ל.

וזהו גם כן פרק קמא דעבודה זרה (ג), שכיין שהקדוש ברוך הוא רואה שנתחייב העולם בדין, עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים. הרי דיש שני כסאות: (א) לפי החוק והמשפט, והוא כסא דין. (ב) שלא לפי החוק, רק מרחם, והוא כסא רחמים. ולהגר"א ז"ל הנ"ל, הנה כסא הרחמים הנ"ל - הנה הוא בהכרח מצד כבודו יתברך, וכמו שנאמר 'חסד ורחמים מלא כבודו', ועל כן ראוי שיקרא 'כסא הכבוד' כיון שהוא מצד כבודו. ועל כן זהו הנרצה בש"ס יומא הנ"ל - גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד וכנ"ל.

שייכות 'יוצרנו יוצר בראשית' ל'ברכות והודאות על שהחייטנו וקיימתנו'

במודים דרבנן, 'יוצרנו יוצר בראשית', היינו לא "בראשונה" שמורה שהיה כבר דבר, רק 'בראשית' דמורה ראשית המוחלט שלא היה מתחלה דבר כלל, וכפירוש הגר"א ז"ל **באדרת אליהו** על התורה ריש בראשית, עיין שם היטב. והיינו שהיתה הבריאה יש מאין, ועל כן כיון שהיא מעצמותה אין - אין לה מציאות כלל, והיה ראוי שתחזור לאין - לולי שנשפע לה תמיד המציאות ממנו יתברך, עיין בארוכה בספר **התניא** להרב מלאדי ז"ל (שער היחוד והאמונה פ"ב).

ועל כן 'ברכות והודאות וגו' על שהחייטנו וקיימתנו', היינו שאתה משפיע לנו המציאות תמיד. וזהו הקישור "יוצרנו יוצר בראשית", לכן מעתה החיוב עלינו לתת "ברכות והודאות וגו' על שהחייטנו וקיימתנו", ודו"ק היטיב מאוד. ולכן שייך זה למודים, כי זה עניין ההודאה - ייחוס הכל אליו יתברך, וכמו שהארכתי (ראה אוצרות יוסף דרוש ח פיסקא מ-מא; מו; מט).

העולם כדור או מרובע

ראיתי בספר עליות אליהו (אות פב בהערה) **בשם הגר"א מוילנא ז"ל** (תיקוני' תיקון ע, קנח. ד"ה מבעא), שהיתה סברתו שאין העולם כדורי, מדכתיב (איוב לח, יג) 'לאחוז בכנפות הארץ', ומבואר **בסיפרי** (פרשת כי תצא פיסקא כד ד"ה כסותך) אקרא דיעל ארבע כנפות כסותך' (דברים כב, יב), למעט קרן עגולה דאין לו כנפות, הרי דבעיגול לא שייך לשון כנפות.

ואולם בזכרוננו מהרמב"ם **במורה (ח"א)¹**, חושב דבר זה שהעולם כדורי כמו מושכלות ראשונות. וכן משמע בגמרא עבודה זרה (מא), עיין שם בתוספות (ד"ה ככדור)², וכן הוא להדיא ברבה נשוא (במדבר יג, יד) על הכתוב (במדבר ז, יג) 'מזרק אחד כסף', עיין שם³. וכן הוא גם **בזהר** (ויקרא יג; ועיין זוה"ק בראשית טו), וגם אין זו סברה לבד של חכמי האומות, רק הוא מבואר במופת.

(ב) ראה **קדושת לוי** פרשת האזינו ד"ה מו; **דרשות חתם סופר** פרשת כי תבא תקע' ו' ד"ה והנה מהרש"א; שו"ת **בית אפרים** אות' הקדמה ו' ועוד.

(ג) ראה בית אפרים שם; **שיעונו יעקב** אות' סימן תקפא ט"ק ד.

(ד) ראה **מנחת אליהו** דף לא: ד"ה זכות: סידור אשרי ישראל בפירוש **אבני אליהו**.

הסתלקות שתי ההי"ן שבשם בחסרון תורה ומצוות

בברכות (לא), אמרו ליה רבנן לרב המנונא זוטא בהלולא דמר בריה דרבינא, לישרי לן מר. אמר להו, וי לן דמיתגן, וי לן דמיתגן, אמרו ליה, אנן מה נעני בתרך. אמר להו, הי תורה והי מצוה דמגנו עלן, עכ"ל הגמרא.

ובספר יד אליהו לרבינו הגר"א ז"ל (ברכות שם ד"ה מר; ביאורי אגדות פ"ה אות ב) כתוב על מאמר הגמרא שלפנינו, וז"ל: אמרו ליה לישרי לן מר, וי לן דמיתגא כו', ששתי מיתות הן כמו שנאמר (בראשית ב, יז) 'מות תמות', מות ושאול, שהן נגד עץ חיים דגן עדן - שהוא דכר ונוקבא. וזהו שאמרו 'הי תורה והי מצוה', כי תורה - 'עץ חיים היא' כו' (משלי ג, יח), והיא קולטת מן המיתה [כמו שאמרו במכות (ג)]. ומצוות מצילין מן הגיהנם, כמו שנאמר (שם ו, כג) 'כי נר מצוה', וכמו שאמרו במדרש רות (ראה זוה"ק תרומה קסו). כל פקודא ופקודא כו', ובשבילם זוכה לארץ החיים, וכמו שנאמר (ישעיה ס, כא) 'ועמך כולם צדיקים' (ראה זוה"ק ויחי רטו), ואמר שהיא בסוד יו", וזהו שנסתלקו, וזהו שאמרו 'הי תורה הי' - שתי ההי"ן, 'ותלכנה שתיהן' (רות א, יט; עיין הקדמת תיקוני' י; שם תיקון יט מב.) - נעמי ורות (ראה זוה"ק רות פג), והיא במיתה לנפש וגיהנם לנשמה, נע וגד מבעלה, והן 'הי' תורה והי' מצוות, עכ"ל ז"ל.

ותורף כוונתו, כי השם היי"ה ברוך הוא שורה על האדם (ראה זוה"ק נשא רע"מ ככב), והנה ה' הראשונה של שם ענינה בתורה (שם תצוה קג; שערי אורה שער ה, ווארשא תרמ"ג דף סא); וה' אחרונה ענינה במצוה (ראה זוה"ק ח"א רע"מ רסה; תיקוני' תיקון י כה). ועל כן כאשר חלילה אין תורה ומצוות לאדם, אז מסתלקים שתי ההי"ן של שם, בסוד הכתוב 'ותלכנה שתיהן' - נעמי ורות, שתיבת 'שתיהן' נוטריקון שתי ההי"ן וכנודע, ובהסתלק שתי ההי"ן מן השם, אז נשאר מן השם רק אותיות וי".

וזהו שאמר יו' לן וכו', היינו שיש רק אותיות וי", וזהו בעבור 'הי' תורה ו'הי' מצוה, רצה לומר שנסתלקו ה"י הראשונה שעניינה בתורה והי"י אחרונה שעניינה במצוה, וזהו ענין הלשון 'הי' תורה ו'הי' מצוה, רצה לומר שתי ההי"ן הנ"ל, **ודברי פי חכם חן**.

קיום מצוה כשמוסיף בתפלה

כתב הרמב"ן בספר המצוות (עשה ה) להקשות על דעת **הרמב"ם ז"ל** (שם) דסבירא ליה דתפלה דאורייתא, והקשה וזהו דאמרין בכמה דוכתי בגמרא (ברכות שם; סוכה לח). דתפלה דרבנן. ותיריך **המגילת אסתר** שם (ד"ה ונראה), דרך נוסח התפלה ומנינה - דהיינו שלש פעמים בכל יום, וזמניה, הוא דהוי דרבנן, אבל גוף מצות תפלה שיתפלל אדם להשם יתברך בכל יום הוי מן התורה, עיין שם היטב.

והנה בפרק ראשון דפאה (מ"א) מבואר שם **בר"ש** (ד"ה ירושלמי הגי') **ובשנות אליהו** (ד"ה הפאה) דכל מצוות שבתורה שלא נתנה בה התורה שיעור יוצאין גם ברגע אחת, וכל מה שמוסיף יש בהוספתו מצוה, וכגון בלומות תלמוד וזהו דלא נתנה בה תורה שיעור, אזי בלומות דבר אחד ביום נמי מקיים מצות תלמוד תורה, וכל מה שמוסיף לתלמוד יש בהוספתו מצוה, ומקיים מצוה זאת בכל רגע ורגע, עיין שם היטב.

ולפי זה בתפלה דגם כן לא נתנה בה התורה שיעור, אם כן ג"כ כן הוא, דאם התפלל השיעור הפחות נמי יצא, וכל מה שמוסיף לעבוד עבודת הלב זו תפלה יש בהוספתו מצוה, ומקיים מצות תפלה בכל רגע ורגע.

(ה) ראה שם פרק לא.

(ו) שכתבו: "העולם עגול, כדאייתא בירושלמי (עבודה זרה פ"ג ה"א) שאלכסנדרוס מוקדון עלה למעלה עד שראה כל העולם ככדור וזהו הים כקערה, פירוש ים אוקיינוס שמקיף את כל העולם".

(ז) "מזרק אחד כסף", כנגד העולם שהוא עשוי ככדור הנזקק מיד ליד".

בחלום אדבר בו"

רבינו זי"ע זכה שיתגלו אליו דברים נפלאים בחלום הלילה, אותם העלה על הכתב בשמונה ספרים והתעתד להוציאם לאור עולם.

נכד רבינו נהג לעיין בספרים אלו, ומספר בזכרונותיו על חלום מופלא שחלם רבינו **בבלי הושענא רבה**:

"... רבינו רשם: 'בבלי הושענא רבא חלמתי שבא אצלי הגאון...: (הוא הזכיר את השם, אך אני אני זוכר אותו) ושאל אותי כמה זו המחצית של תשעים ושמונה. אמרתי לו שזה ארבעים ותשע. הוא התחיל להתווכח אתי ועמד על דעתו שאין זה ארבעים ותשע אלא חמשים: 'וכאשר לא הסכמתי לדבריו, וטענתי שאין זה יותר מארבעים ותשע, הוא אמר: - 'אם כך הדבר, אזי אין מה לעשות'. ויצא.

ואשר לפירונו - סיים רבינו במילים: 'יתן ה' שהחלום הזה יהיה לטובה'.

בכל כתבי היד היה רבינו משאיר שוליים רחבים, שהיה נוהג לרשום עליהם הוספות ושנויים, בשעה שהיה קורא שנית את כתב היד קודם הכנתו להדפסה. על השוליים של הדף הזה הוא כתב במאוחר יותר: "ביחס לחלום הזה, חבל שלא הבינתי אותו. הגדול שבא אצלי בחלומי נפטר בינתיים, וידע מראש שנגזר עליו הדין המר, והיה מחפש המתקה על הקללה שאינה כתובה בתורה זו מיתת צדיקים' ולא עלתה בידו". הוא סיים במלים: 'בלע המוות לנצח'.

ברור כי אותו גאון היה מדבר על ארבעים ותשעה קללות שבתורה. ועל ההמתקה על הקללות האלה."

צריך לדעת מה היא כוונת ד' באומרו 'לכבוד' וגו', אחר שמודיע מעשיהם ואופניהם, ואם להודיע שבגדים אלו יש בהם לאהרן כבוד ותפארת - מה יצא לנו מזה.

וצריך עיון מרש"י בסוגיין (יח): דכתב, דפסול בגדי כהונה מקורעין - מהאי קרא ד'לכבוד' ולתפארת' הוא דנפיק, עיין שם דאיהן ד'בגדי כהונה מקורעין פסולין' כתב (ד"ה מקורעין) וז"ל: ואפילו הן חדשים, דלאו בגד הוא הראוי לעבודה, דבעינן 'לכבוד' ולתפארת', עכ"ל. וכן הוא בתוספות יומא (יב: ד"ה ילבש), דפסול בגדי כהונה מטושטשין או מקורעין הוא מקרא ד'לכבוד' ולתפארת', עיין שם.

ועיין רמב"ם הלכות כלי המקדש (פ"ה ה"ד), בגדי כהונה מצותן שיהיו חדשים נאים ומשולשים כו', שנאמר 'לכבוד' ולתפארת' כו'. ודברי הרמב"ם הנ"ל הם לכאורה דלא כרש"י ותוספות הנ"ל, דלרש"י ותוספות הנ"ל הוא מבואר דמאי דנפיק מקרא ד'לכבוד' ולתפארת' הוא לעיכובא, דהא מטושטשין או מקורעין אפילו בדיעבד פסולין, עיין כאן בגמרא. ואילו לרמב"ם הנ"ל דחדשים משום 'לכבוד' וגו' הוא דבעינן, וחדשים הא לא מעכב, דביעבד אפילו משוחקים כשרים, כמבואר בגמרא כאן וברמב"ם הלכה הנ"ל, ואם כן הרי סברת הרמב"ם דקרא ד'לכבוד' וגו' לאו לעיכובא הוא, ובדיעבד גם בגד שאינו לכבוד וגו' כשר, ובאתרי רק להעיר.

ועל כל פנים קרא ד'לכבוד' ולתפארת' הא שפיר בעינן להילכתא גבירא - אם לפסול מטושטשין ומקורעין לרש"י ותוספות, או להצריך חדשים כו' לכתחלה לסברת הרמב"ם, וצריך עיון.

שפיר במחשב בתר דנפק בתוך כדי דיבור, עיין שם היטב.

ולדברינו הנ"ל לא קשיא מידי. דבהך דזבחים - בהזאת חטאת העוף - כיון דהמעשה עצמה כבר היא בקודש, אם כן תו שפיר לא מהני בה מחשבה תוך כדי דיבור, וכנ"ל - דגם במילי דקודש תוך כדי דיבור לאו כדיבור דמי, ודו"ק.

דמיון הפלוגתא במלאכה שאינה צריכה לגופה לפלוגתא בהולכי והחזירו

בשבת (יא:), תני חדא, לא יצא הזב בכיסו, ואם יצא פטור אבל אסור, ותניא אידך לא יצא, ואם יצא חייב חטאת וכו'. לא קשיא, הא רבי יהודה (דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה, שברצונו לא תעשה ואינו צריך לעיקר תכליתה, כי הכא שאינו צריך לזיבה זו שעל ידה בא הכיס הזה, ואף על פי כן חייב עליה, רש"י) והא רבי שמעון (שפוטרי).

בחידישי הארכתי הרבה בעניין מלאכה שאינה צריכה לגופה. והערותי, דפלוגתא דמלאכה שאינה צריכה לגופה - לכאורה לה דמיון לפלוגתא דסוגיין (טו). בהולכי והחזירו, אי הולכה שניה חשובה הולכה ליפסול בזר, מפאת דהא צריך לאמטויי, דמאן דאמר כאן דלא חשיב צורך, וסברתו משום דלא הוצרכה ההחזרה לשתצטרך ההולכה, ואף אחריו שנלשית החזרה הרי ההולכה נצרכת, מכל מקום לא חשיב זה צורך, והכא נמי אף דכשיש זיבה הוצאת הכיס נצרכת, עם כל זה הואיל והזיבה עצמה נמי הא לא אצטריכא - לא חשיב צורך. ומאן דאמר כאן דעתה הא צריך לאמטוייה, הכא נמי עתה שיש זיבה - הרי צריך לכיס, וכן הוא ממוציא מת לקוברו (ראה שבת צג:) וכל כיוצא בזה, וכמובן.

אונן וזר - מה יותר פסול - היתר הבמות מכריח הכשר זר אונן דפסול לעבודה - עיין סנהדרין (פג). דמוכח דהוא פסול זוטר טפי מפסול זר, עיין שם היטב, דזר ששימש במיתה ואונן רק באזהרה. ואולם מסוגיין (טז). מוכח קצת להיפוך, דמבואר כאן דזר כשר בבמה, ובאונן הגמרא מסופקת כאן אי כשר בבמה או לא.

ויש לומר, דהא דזר כשר בבמה ולא אונן, אינו מפאת דפסול אונן גדול טפי מפסול זר, רק מפאת דההקדשה בבמה הוא בכל מקום שהוא, לכן קשה לחפש אחרי כהן בכל מקום, וההכרח שיהיה זר כשר בבמה. דענין במה הוא שנתנה דתורה רשות לאדם להקריב בכל מקום שירצה (ראה ספר המצוות לרמב"ם עשה כ), ולכן מותר גם כן להקריב בעצמו, שלא יצטרך לחפש אחר כהן, ושיוכל להקריב גם במקום שאין שם כהן, וגם לא רצתה לשעבד את הכהנים שבכל המקומות, שיוכרח כל כהן ללכת ולעבוד עבודות כל אדם שירצה להקריב קרבן וכמובן, ועל כן ההקדשה בבמה מכרחת הכשר זר.

מה שאין כן אנינות, דיתכן שפיר להיות פסול גם בבמה, ולא יקריב אדם אונן, רק ימתין עד אחר יום אנינותו, ובוים האנינות נמי, הלא כל שאר הזרים שאינם אוננים כשרים להקריב עבורו, ולכן שפיר אונן פסול בבמה.

תמיהה על קושיית האור החיים שאין צורך במילים 'לכבוד' ולתפארת'

עיין בספר **אור החיים** על התורה שמות (כה, ב) 'ועשית בגדי קודש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת' (שם), וז"ל:

מה ראה קרח בפרשת פרה אדומה

איתא, מה ראה קרח לחלוק על משה, פרשת פרה אדומה ראה (ראה חומת אנך פרשת קרח אות א).

ויש לומר, דהוקשה לקרח דשחיטה נמי עבודה - וזר ראוי (ראה בסוגיין יד:), על כן ראוי לכל עבודות. ודשחיטה עבודה, היה לו ראייה מפרה ממש, כקושיית הש"ס בסוגיין (שם), ושחיטה לאו עבודה היא, והרי פרה דאמר רבי זירא כו' שחיטת פרה בור פסולה, ואמר רב עלה, 'אלעזר' (במדבר יט, ג) ו'חוקה' (שם שם, ב) כתיב בה. וזוהו פרשת פרה אדומה ראה, דכתיב 'אלעזר' ו'חוקה' לפסול שחיטת זר, אלמא דשחיטה עבודה, ועם כל זה בשאר קרבנות שחיטה כשירה בור, אם כן איפוא הרי זר ראוי לעבודה, אם כן ראוי שיהיה זר ראוי לכל עבודות.

וזהו במדבר רבה קרח (יח, יז), 'אשר יחדיו נמתיק סוד בבית אלקיים' נהלך ברגשי' (תהלים נה, טו), זר שוחט וכהן זורק, עיין שם. היינו שמזה עצמו בא לו המחלוקה, דממה שזר שוחט חשב דראוי גם לזריקה, ודו"ק.

מחשבה בהזאת העוף תוך כדי דיבור להזאה

איתא בנדרים (פג), דבעבודה זרה תוך כדי דיבור לאו כדיבור דמי, עיין שם. ונודע (ראה עבודה זרה ג; שם נא). דכל מילי דעבודה זרה - כעין פנים דיינינן להו, והיינו דעבודה זרה הוא הלעומת של מילי דמקדש ופנים, ועל כן בעינן בהו כעין פנים. ועל כן ממה דבעבודה זרה תוך כדי דיבור לאו כדיבור דמי, יש להבין מזה, דגם בפנים ומילי דמקדש גם כן תוך כדי דיבור לאו כדיבור דמי, ועל כן גם בעבודה זרה דלעומת - הוא ג"כ כן.

ועיין תבואות שור (סימן ד ס"ק ה) דכתב בפשיטות, דבשוחט בהמה וחייב תוך כדי דיבור של השחיטה שתהיה השחיטה לעבודה זרה, הויא לה שחיטה לעבודה זרה ונאסרת, דהא בכל התורה כולה תוך כדי דיבור כדיבור דמי (ראה נדרים שם), עיין שם.

ולענין לא ידעתי הפשיטות הזה, דהא בעבודה זרה - אמרינן בגמרא נדרים הנ"ל, דתוך כדי דיבור לאו כדיבור דמי, ואפילו תאמר דכוונת הגמרא רק לענין חזרה, מכל מקום זיל בתר טעמא, דמה טעם תוך כדי דיבור כדיבור דמי בכל התורה לענין חזרה, משום דתוך כדי דיבור חשוב כאחד עם שעת המעשה, ומשום הכי בחזרו תוך כדי דיבור כאילו לא רצה בשעת המעשה דמי (ראה יד רמה בבא בתרא קט: אות קל), ואם כן בעבודה זרה דלא מהני חזרה תוך כדי דיבור, דוק מינה דלא הוי בעבודה זרה התוך כדי דיבור דבר אחד עם שעת המעשה, ואם כן שוב לשום דבר אינו כדיבור, דהוי ליה כלאחר זמן לגמרי, ודו"ק היטב.

ואולם יש לומר, דכיון דהשחיטה לא היתה בשעתה לעבודה זרה, אם כן השחיטה עצמה לאו מילתא דעבודה זרה היא, רק דינה ככל שאר מילי דאורייתא דתוך כדי דיבור דידהו מחובר אל שעת המעשה, ויש לה איפוא תוך כדי דיבור, ולכן שוב שפיר יכול לחשב בתוך כדי דיבור שתהיה השחיטה לעבודה זרה, ודו"ק היטב.

ואולם על כל פנים, הרווחני בזה ליישב קושיית התבואות שור שם בהך דסוגיין (טו). דפריך, היכא אשכחן מחשבה דפסלה בהזאת חטאת העוף, דאי מקמי דליפק דם - לאו כלום הוא, ואי בתר דנפק דם - הא איתעביד ליה מצוותיה. עיין שם שהקשה, דהא משכחת

ההבטחה האחרונה שמחוללת פלאים:

"כל מי שיסייע בהדפסת החיבורים שלי, אהיה לו למליץ יושד בעולם העליון"
(ההבטחתו של רבינו זי"ע סמוך להסתלקותו, באוני חתנו הגדול רבי יצחק מענדל מארגנשטערן זצ"ל - מייסד וראש חברת 'אוהבי תורה' להוצאת ספרי רבינו)

לרכישת הספרים (במשלוח עד הבית), לקבלת הגליון ולתרומות:
טל: 1800-200-855 | דוא"ל: ot035104720@gmail.com